

Pessimismens glæde

Litteratur. *Bitterhedens syllagismer* af den rumænske forfatter Emil Cioran, døbt århundredets pessimist, befrir os fra den naive optimisme, som gennemsyrrer vore dages opinionsdannere, politikere og økonomer.

ALEXANDER CARNERA
Forfatter og skribent.

Emil Cioran blev født i eksil i Karpaternes hjerte i 1911, i en ortodoks præstefamilie i byen Rasinari i Transsylvanien, som dengang tilhørte det østrigsk-ungarske kejserrige, men nu er en del af Rumænien. Efter universitetsstudier fik han i 1937 et stipendium gennem det franske institut til at udfærdige en afhandling om Nietzsches etik i Paris. Den blev aldrig skrevet. Allerede inden han kom til Paris havde han publiceret en række filosofiske og essayistiske bøger på rumænsk, blandt andet *Pe culmile disperari* («Fortvivlelsens kronike», 1934) og *Tårer og hellighed* (1937), begge oversat til de fleste større europæiske sprog. Cioran vendte aldrig tilbage til Rumænien, men hele hans forfatterskab er gennemtrængt af *doul*, en sjælestilstand af længsel som man finder i rumænsk folketraditionen.

I essayet «Eklens fordel» betegner Cioran rodløsheden som en drivkraft. Forfatteren i eksil bytter sin identitet ud med en ny. Identitetsbyttet gør ham til en krigler. Han publicerer sine sorger, sine skrig, sine ordløse bønner. Cioran kalder det «en direkte poesi», som vælter frem fra civilisationens grænseområder. Det er ungdommens skrig, som har sin kraft, men også sin begrænsning. Med prosen kræves eftertanke og disciplin, skriver Cioran. Prisen digteren må betale herfor er den rodløse normalitet: «De skriger som tidligere gjorde eksilforfatteren stolt, er forvandler til bitterhed og bitterheden kan ikke omformes til poesi; den leder ham bort fra poesien.»¹

Han må omsætte sin usadsethed til en aktiv kraft. I Ciorans tilfælde betød det skabelsen af en ny genre der omdanner bitterheden i eksklusionen og fraværet af succes til en ny metafysisk poesi mærket af en særlig tragik overfor umuligheden af positiv forandring i verden, et råb af stum fortvivlelse og håbløshed. Det er en både moralsk og metafysisk pessimisme fuld af smukke og søre udbrud af utilfredshed og opløsning. En særlig oplevelse af livet og døden, som man også ser hos andre rumænske eksilforfattere og -filosoffer som Mircea Eliade og Eugène Ionesco.

Den unge Ciorans dyrkelse af nederlaget kastede ham i sin ungdom i armene

på den rumænske fascistbevægelse, en han han senere forsøgte at kaste af sig. Ciorans valgsprog blev derefter: Ikke slå rod, ikke tilhøre noget samfund. Han byttede sproget ud, forlod modersmålet til fordel for fransk.

MORALSK ESSAYIST

Cioran var fra starten af sin egen. I 1940'ernes og 1950'ernes parisiske intellektuelle miljø afviste han alle de store eksistentialister. Da *Bitterhedens syllagismer*, som nå er udgivet på dansk, for første gang udkom på fransk i 1952, blev den da også kun solgt i omkring 60 eksemplarer. Sartes indflydelse på det litterære og filosofiske miljø var enorm, og Cioran forblev loyal over for den. Han blev først en stemme i 70'erne, da de unge tog ham til sig. Cioran var deres mand, han satte ord på uroen og den skabende glæde.

Hver gang jeg ikke tænker på døden har jeg indtryk af at bedrage noget i mig selv.»

E.M. CIORAN

I 60'erne blev flere af hans vigtigste værker oversat til engelsk med omfattende forord af Susan Sontag (*The Temptation to Exist* og *The Height of Despair*), der så Ciorans afotriske, lyriske og antisystematiske stil som en arvtager til Kirkegaard, Nietzsche og Wittgenstein. Især Wittgensteins posthume *Kultur* og værdi har mange paralleller til Cioran: klarsynet, livsleden, det stilistiske mesterkab, musikens mulige frelse.

Inspirationer fra Cioran finder man også hos nutidige tænkere som tyske Peter Sloterdijk og tysk-sydokoreanske Byung-Chul Han, især i sidstnævntes kritik af præstationssamfundets positivtivringsang og den maniske aktivitets podet med en verdenserfaring farvet af spekulative filosofi og økologi har taget Cioran til sig, som den engelske filosof Eugene Thacker der i *Kosmisk pessimisme* (OVO Press, 2016) beskriver sortsnyttige ikke som angstelse, men som atmosfærisk

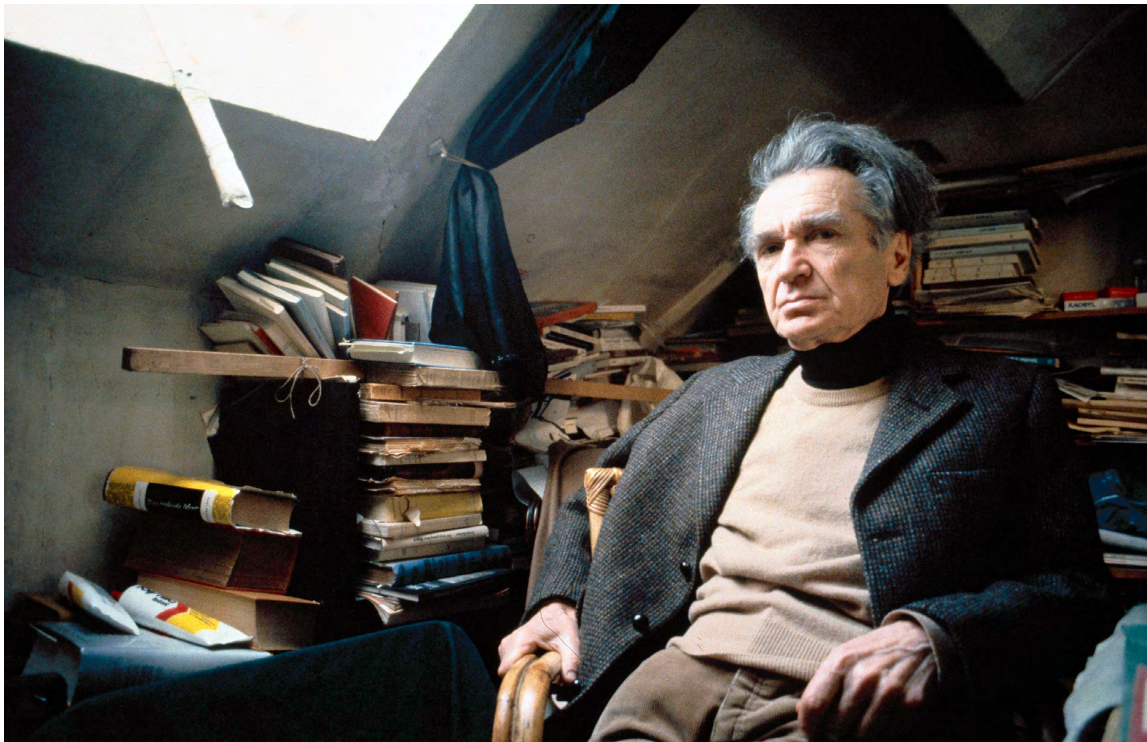
og klimatologisk, som en diset, overskyet himmel med ruiner og tilgroede gravsten. Slotterdijk, Han og Thacker er alle inspireret af Ciorans insistensen på at tænke menneskelivet ikke ud fra en viden om et mål, men ud fra vanskeligheden ved at nå derhen. For Cioran er det lille ja-ord der bare bekræfter og som gør alt ubeværet, en foragtelse der ingenting koster. For disse ja-sigerne findes det ingenting unormalt som de ikke kan forklare, som han skriver i sit essay om tilværelsens udfordring.

GNOSTIKEREN FRA TRANSILVANIEN

Ifølge Cioran-kenderen og landsmanden Jon Milos er det der gør Cioran til noget helt særligt hans sammentænte inspirationskilder: dels de moralske franske essayister fra Pascal til Camus, de tyske forfattere Nietzsche, Novalis, Schopenhauer, Simmel, Rilke og Kafka, og fra Osten, Buddha, manikæismen, dels den rumænske folkeposi og den rumænske ortodoksi. Netop manikæismens dualisme og gnosticismen spiller en særlig rolle i Ciorans forfatterskab.

Le Mauvais d'émirge («Den onde deming», 1969) baserer sig på den gnostiske idé om et kosmos, der ikke er skabt af den gode gud, men af hans modsætning, den onde deming. Til dens dualismen knytter Cioran tanken om menneskets selvfreemmedgørelse. Mennesket er oprindeligt *pneuma* (ånd) og hører hjemme hos «den gode Gud», men opholder sig ikke dér, men her. Mennesket er drevet ud fra sit hjem og kastet ind i denne verden som i et fængsel. Det er en fremmed i det fremmede. I Ciorans litteratur er mennesket et spørgsmålstegn der endnu ikke er ankommet verden.

Med *Bitterhedens syllagismer* fandt Cioran sin særlige form, aforsimen eller «fyndordet», en mættet tanke i kort form. Hos Cioran bliver det en litteratur der stræber efter logik og lyriske kraft: krysltalning af en tanke får modsigelser podet med en verdenserfaring farvet af en skabende bitterhed, under overskrifter som «Ordsats atrofi», «Afrundens bedrager», «Historiens svimmelhed», «Ensomhedens sirkus» og «Om tomhedens kilder».

Emil Cioran i Paris, 1982. FOTO: MARIÓN KALTER, A&P-IMAGES / NTB SCANPIX.

NYDELSEN SOM HENGIVELSE

Selv læste jeg Cioran, som ung mens jeg dykkede mig i *weltschmerz*, men man kan nemt brænde nallerne på hans tænkning. Han sætter tingene på spidsen, også for meget, men han gør det dog med en beundringsværdig stilistisk sikkerhed. Hans skrift leverer efter devisen til den jødiske sociolog Gillian Rose: *Keep your mind in hell and despair* not. Beckett skrev om Cioran at han fandt «ly i hans ruiner».

Ligesom hos Beckett er der noget både nedslående og opmuntrende hos Cioran, i de bedste stunder en skabende livgivende lyskilde blandt dødens skygger. I *Histoire et utopie* (1960) skriver Cioran om menneskets tendens til at opbygge sine logne om historiens logik og menneskets natur til kollektive sandheder. Citatet er et billede på det sorgarbejde vi måtte gå gennem hvis vi igen skal gøre håbet brugbart. Vi måtte erkende at der er en kløft mellem de forestillinger vi har om hvad vi gerne vil være og opnå, og hvad vi faktisk er og gør. Tag klimaspørgsmålet. Konfronteret med de i dag indlysende sammenhænge mellem årsager og virkninger, mellem kødforbrug, bilkørsel, øget forbrug og biodiversitet, luftens, vores børns fremtid, føler de fleste afmagt. Det gør ondt at konfrontere ens egen situation. Mange af os føler en stigende meningsløshed og tomhed, læst inde i et generationaliseret jernbur, hvor vi ikke kan slippe ud. Men hos Cioran er der ingen løsniger. Den enkelte må selv stirre sin apati i øjnene. At angre skal ikke føles godt, vi er langt fra opmuntring og positiv psykologi. At konfrontere selvbedraget og hykleriet er for Cioran klarsynets pligt. En håbsfilosofi der kan minde om Kafkas, hvor der kun er håb for dem uden håb.

DET BITTERSØDE HÅB

Det er nemt at kalde Cioran for pessimist, eftersom han opfatter hver ide om fremtiden som et forræderi. Hvis håb forstås som en modsætning til pessimisme er der ikke meget at komme efter. Først ved at løsrive håbet fra begreber som pessimisme og optimisme, fra håbefulde projektioner om succes eller udfald baseret på en rationel kalkulation, ville man i Ciorans univers kunne tale om håb, et mørkt håb der forpligter sig på *ruet*, den øjeblikkelige situation man står i. Men så bliver det også mere besværligt og krævende, og når man læser Cioran, en ligefrem bittersød anstrængelse.

«Hvis bare det var os forundt af egen vilje at forlade apatiens intethed til fordel for angrensens dynamik» skriver han. Citatet er et billede på det sorgarbejde vi måtte gå gennem hvis vi igen skal gøre håbet brugbart. Vi måtte erkende at der er en kløft mellem de forestillinger vi har om hvad vi gerne vil være og opnå, og hvad vi faktisk er og gør. Tag klimaspørgsmålet. Konfronteret med de i dag indlysende sammenhænge mellem årsager og virkninger, mellem kødforbrug, bilkørsel, øget forbrug og biodiversitet, luftens, vores børns fremtid, føler de fleste afmagt. Det gør ondt at konfrontere ens egen situation. Mange af os føler en stigende meningsløshed og tomhed, læst inde i et generationaliseret jernbur, hvor vi ikke kan slippe ud. Men hos Cioran er der ingen løsniger. Den enkelte må selv stirre sin apati i øjnene. At angre skal ikke føles godt, vi er langt fra opmuntring og positiv psykologi. At konfrontere selvbedraget og hykleriet er for Cioran klarsynets pligt. En håbsfilosofi der kan minde om Kafkas, hvor der kun er håb for dem uden håb.

DØDEN SOM GLÆDESKRAFT

Cioran er imod verden, imod menneskets selvbedrag og det han kalder «det forstillede smil». Hylkeriets konsekvenser omtaler han som «vores kynisms modenhed»: «Vores vaklen er et tegn på vores redelighed, vores selvskikthed er et tegn på bedrageri.» I en tid hvor alt skal glide ned og føles godt, også klimabekæmpelse, virker disse aforsimer som lynskud fra en anden verden. «Aforisimen dyrker kun de, som har oplevet frygten midt blandt ordene, denne frygt for at gå til grunde sammen med *alle ordene*».

Bogens tanker om kedsomhed og ensomhed gør disse aforsimer endnu mere tidssvarende end da de blev skrevet: «Kedsomhed er angst på larvestadiet; livs- og drømmende had», «Hele vores tids-erfaring udspringer sig mellem Kedsomhed og Ekstase.» Hvad ville mon Cioran sige til det moderne menneske, der for at bekæmpe kedsomheden straks tager sin mobil frem og sender en ligegyldig besked? Måske bare at kedsomheden vokser jo mere den bekæmpes med distraktion? Eller, måske: «At være moderne er at hulle sig gennem Ulbredeligheden.»

Cioran er også en stor humorist: «I en verden uden melankoli vilde nattergalene give sig til at bøvs». «Friheden? Raskes menneskers sølsten.» «Hver gang jeg ikke tænker på døden har jeg indtryk af at bedrage noget i mig selv.» Det er sætninger som denne der får fækt fuldt til at omtale Cioran som selvmordets apostel. Men det er netop i skabelsen og skrivningen at Cioran forvandler tanker om døden til en glædeskraft.

ENTORIOM TÅRER

I *Bitterhedens syllagismer* foreslår Cioran en «Generel teori om tårer». Litteratur og tårerne er et tegn på overlevelse, en mod-

vægt til Ciorans egen til tider for selvløse nihilisme, der kun har smag for negationen. Både før og efter syllogismerne sætter han ord på helgeninderens radikale ydmyghed, svagheden som styrke, den endfaldige tårer der skal hele såret, tårerne der giver slip. Det gør han i *Tårer og hellighed*. Som en moderne helgenbiografi, og med inspiration fra Nietzsches *Hinsides det gode og det onde*, søger Cioran efter tårernes oprindelse. Tårerne og gråden ser han som et spor, de helliges spor. «Gråden kom ikke ind i verden gennem de hellige, men uden den ville vi aldrig komme til at forstå at vi græder fordi vi længes efter paradys.»

Hvis der er nogen, der skylder Bach alt, er det helt afgjort Gud.»

E.M. CIORAN

Ved at følge sporene af disse tårer ønsker Cioran at forstå hvordan et menneske kan give afkald på det konventionelle liv. Fremfor næstekærlighed og velgørenhed ser Cioran disse helgeners bearbejdning af smerten som en politisk handling. Det som optog ham var ikke det ophøjet hellige, martyren eller heroismen, alt sammen noget han opfattede som kuespil og skibillede, men derimod mystikere, især de kvindelige. Det er den anti-teologiske og anti-institutionelle sanselighed og sensibilitet han sætter ord på. *Tårer og hellighed* er en usædvanlig bog der med fordel kan læses sammen med *Bitterhedens syllagismer*. Her finder man den unge forfatteres affirmative intuition når den ikke falder over i fortvivlelsens olympiske vildskab. Det som efterlader det største indtryk på mig er ikke så meget

hans beskrivelse af vores manglende evne til at se døden som et positivt udtryk for tomhed, som beskrivelsen af, at den som virkeligt lever må være bevidst om sine indre modsætninger, en blandingstilstand hvor man oplever nuancer af både nydelse og smerte.

Som et sublimeret raseri og akrobatik er musikken det sted hvor der ifølge Cioran er til at holde ud: «Musikken, dette system af afskeder, fremmaner en fysik, hvis udsagnspunkt ikke er atomer, men tårer.» «Musik er et tillæg til stedet for sjæle såret af lykken.» Hvis der er en frelse og forandlingsmulighed hos Cioran er den nok at finde i denne længsel som fandt sit stærkeste udtryk hos Bach, og ikke en vægnesk profatocisme. «Hvis der er nogen, der skylder Bach alt, er det helt afgjort Gud.» Og det er også ham der tænkes på når Cioran skriver: «Nordens længsel efter en anden himmel har frembragt den tyske musik – en efterårsgometri, en begrebsalkohol, en metafysisk fuldskab.»

I et interview ikke mange år før sin død sagde Cioran at hans største bedrift var at gå gennem livet uden et civilt arbejde. Hvis Cioran i dag er et bekendtskab værd er det først og fremmest på grund af hans konsekvente kritik af hyklen og selvbedrag, dernæst en lyriske og stilistisk brillans der forvandler den filosofiske tanke til musikalsk poesi.

E.M. Cioran, *Bitterhedens syllagismer*. Af oversat af Peter Sloterdijk, 2017.

1. Oversat til svensk som *På försvärens brän* (Dialla, 1988).

2. E.M. Cioran, «Eklens fordel», *RES Publica*, nr. 12-13, oktober 1989.

3. E.M. Cioran, «Eklens fordel», s. 106.

4. *Journal til svensk som Historia och utopi* (Dialla, 1987).

5. E.M. Cioran, *Tårer og hellighed*, Cappelen, Oslo, 1986.